

8. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika, rahvusvaheline õigus, Euroopa Liidu õigus ja osalisriikide konstitutsiooniõigus. Võimude lahusus ja õiguspoliitika. Euroopa südametunnistuse tulevik

8.1. Euroopa Inimõiguste Kohus ja rahvusvaheline ning Euroopa Liidu õigus

Arusaadavalt jälgib ja austab Euroopa Inimõiguste Kohus oma tegevuses rahvusvahelist õigust. Kohtu peaaegu kõikides lahendites, mis on hästi ja loogiliselt üles ehitatud, vaadatakse (faktide, mitte õiguse all, sest õiguse all mõistetakse üksnes kohtu enda õigusanalüüsi, rahvusvahelisi materjale, sealhulgas Euroopa Nõukogu enda teisi konventsioone (st mitte ainult EIÕK-d), Euroopa Nõukogu soovitusi ja EL-i õigust (vt ka alapunkt 6.2). Vahel viitab kohus nendele materjalidele ka lahendi õiguslikus põhjenduses.

Kohus on oma otsustes näiteks asjades [Al-Jedda¹](#) ja [Nada²](#) märkinud, et EIÕK-d ei tohi tõlgendada mitte vaakumis, vaid seda tuleb teha kooskõlas rahvusvahelise õigusega. Seejuures peab arvestama rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni³, pooltevahelisi lepinguid ja eeskätt inimõiguste kaitse rahvusvahelisi mehhanisme. Kui riigid võtavad uusi rahvusvahelisi kohustusi, siis eeldatakse, et nad ei loobu oma varasematest kohustustest. Kui mitu pealtnäha vastuolulist õigusakti kohalduvad samal ajal, tuleb koordineerida nende eesmärki ja välistada vastuolu.

Mis puudutab EIÕK ja ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsioonide suhet, siis õigusakte tuleb tõlgendada eesmärgipäraselt ning peab eeldama, et ÜRO Julgeolekunõukogu ei saa liikmesriiki kohustada inimõigusi rikkuma. Seega püüab Euroopa Inimõiguste Kohus, kui vähegi võimalik, eelistada harmoonilist tõlgendamist, ent kui see võimalik

ei ole, siis eelistab ta EIÕK-d kui peamist alusdokumenti.

EIÕK-st lähtudes on kohus tõlgendanud avaramalt näiteks Haagi lapseröövi konventsiooni⁴ ning suhtunud ettevaatlikkusega EL-i õiguses valitsevasse vastastikuse tunnustamise põhimõttesse.⁵ Vastastikuse tunnustamise põhimõte on Euroopa Liidu õiguslase koostöö nurgakivi, see seisneb selles, et üldjuhul usaldatakse teise riigi õiguskaitseorgani tööd ja ei kontrollita seda. Näiteks kui esineb kohtuotsus või vahistamismäärus, mis on tehtud ühes EL-i liikmesriigis ja isik, keda see puudutab, viibib teises EL-i liikmesriigis, siis tuleb see otsus täitmisele pöörata või vastavalt isik üle anda otsuse teinud riigile. Elk aga leiab, et kahtluse korral ei saa pimesi usaldada, vaid tuleb kontrollida, kas otsuse/vahistamismääruse teinud riigis tagatakse konkreetsel juhul inimõigused. Igatahes tuleb jälgida ja tagada, et inimõigused oleksid kaitstud võimalikult kõige paremini.

Mis puutub EL-i õigusesse tervikuna, siis siin on Euroopa Inimõiguste Kohus üldiselt siiski lähtunud nn vastavuse (samaväärse õigusliku kaitse presumptsiooni) põhimõttest, st kohus eeldab, et EL järgib inimõiguste kaitset vähemalt sama taset kui EIÕK ja Euroopa Inimõiguste Kohus. Nii on Euroopa Inimõiguste Kohus leidnud, et kui EIÕK osalisriigid kohaldavad ja rakendavad EL-i õigust, siis on nad seotud kohustustega, mille nad võtsid endale siis, kui ühinesid EIÕK-ga, ning et neid kohustusi tuleb hinnata vastavuses samaväärse õigusliku kaitse põhimõttega, nii nagu Euroopa Inimõiguste Kohus on selle sõnastanud oma otsuses kohtuasjas *Bosphorus Airways vs. Iirimaa*⁶ ning edasi arendanud otsuses kohtuasjas *Michaud vs. Prantsusmaa*⁷ ja *Avotiņš vs. Läti*.⁸

Riigid vastutavad selle eest, et nende tegevus, mis tuleneb kuulumisest teistesse rahvusvahelistesse organisatsioonidesse, oleks vastavuses EIÕK-ga. EL tagab aga nii menetluslikult kui ka sisuliselt samaväärse (võrdväärse) inimõiguste kaitse garantii nagu EIÕK. Seetõttu tuleb eeldada, et kui riik täidab oma kohustusi, mis tal on seoses EL-i liikmesusega, siis ta seda tehes vastab ühtlasi EIÕK-ga esitatud inimõiguste kaitse nõuetele.

Kuid Euroopa Inimõiguste Kohtul peab olema võimalik kontrollida vastavust samaväärse kaitse presumptsioonile, ennekõike juhul, kui riikidele on jäetud teatud kaalutlusruum selle kohta, kuidas EL-i õigust kohaldada; sel juhul võib olla õigustatud, et kohus kontrollib, kas riigi tegevus selles manööverdamisruumis (hindamisruumis) vastab EIÕK-ga esitatud nõuetele.⁹ Kohus on tegelenud näiteks lisaks vastastikusele tunnustamisele perekonnaasjades (lapseröövid) veel Euroopa

vahistamismäärust¹⁰ puudutavate küsimustega. EIK on siiski näidanud üles ka tahet abistada Euroopa Liidu Kohut Euroopa Liidu õiguse ühetaolisel kohaldamisel ja tõlgendamisel ning pidanud vajalikuks rõhutada, et riigisiseste kohtute otsustused mitte küsida Euroopa Liidu Kohtult eelotsust oleksid hästi põhjendatud.¹¹

8.2. Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika ja liikmesriikide konstitutsioonid. Euroopa Inimõiguste Kohus kui Euroopa konstitutsioonikohus

Euroopa Inimõiguste Kohtu suhe EIÕK konventsiooni osalisriikide konstitutsioonidega on keeruline.¹²

See on nii esiteks sellepärast, et Euroopa Inimõiguste Kohus ei tõlgenda riigisisest õigust ning veel vähem saab ta tunnistada selle kehtetuks või Euroopa õigusega vastuolus olevaks. Küll aga on tal võimalik mõista hukka riigi tegevus või tegevusetus, mis rikub EIÕK-d. See tegevus või tegevusetus võib seostuda nii seaduste kui ka põhiseadustega ja tekkinud kahju heastamine võib tähendada ka seaduse või koguni põhiseaduse muutmist.

Teiseks mõjutab Euroopa Inimõiguste Kohtu suhteid liikmesriikide ja nende põhiseadustega see, et Euroopa Inimõiguste Kohut on vaadeldud kui Euroopa konstitutsioonikohut,¹³ sest ta on ise end nimetanud Euroopa avaliku korra (*ordre public*) konstitutsiooniliseks instrumendiks¹⁴ (vt ka alaptk 4.1). Euroopa Inimõiguste Kohtu pädevus ulatub EIÕK tõlgendamise ja kohaldamiseni, ta seab inimõiguste vallas miinimumstandardid ning ühtlustab nii inimõiguste kaitset Euroopas.

Kolmandaks mängib põhiseaduse vaatamisel läbi Euroopa inimõigustealase kohtupraktika prisma rolli see, kuidas teostab Euroopa Inimõiguste Kohus proportsionaalsuse testi ja milliseid tõlgendusmeetodeid ta kasutab.

Neljandaks pole vähetähtis asjaolu, milline koht on EIÕK-I liikmesriigi normihierarhias, milline on EIÕK konstitutsiooniline mõõde riigisiseses õiguses. Riigiti on see küllalt erinev. Näiteks Austrias on EIÕK-I konstitutsiooniline staatus, enamikus riikides asub EIÕK aga põhiseaduse ja seaduste vahel.

Siinkohal on oluline veel üks aspekt, nimelt see, millises ulatuses on liikmesriigis tagatud juurdepääs põhiseaduslikkuse järelevalvele eeskätt individuaalkaebuse (ka nn individuaalse põhiseaduslik/põhiõiguse kaebuse) abil. On leitud, et eraldiseisva konstitutsioonikohtuga ja individuaalse põhiõiguse kaebusega riikidel on vähem tõenäoline saada Euroopa Inimõiguste Kohtust inimõiguste rikkumist tuvastav otsus,

seda eelkõige siis, kui esitatud on riigisisene individuaalne põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus.[15](#)

Lõpuks on tähtis tegur see, kuidas liikmesriigi kohtunikud suhtuvad EIÕK-sse ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikasse ning millised on nende teadmised inimõiguste kaitsest Euroopas.

Kui otsida näiteid sellest, kuidas Euroopa Inimõiguste Kohus on sisuliselt leidnud vastuolu (juhtinud sellele tähelepanu) EIÕK osalisriigi konstitutsiooni ja EIÕK vahel, siis võib tuua näiteks, et Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et Bosnia ja Hertsegoviina konstitutsioon on diskrimineeriv, sest ei võimalda vähemuste esindajatel kandideerida kõrgeimatele kohtadele valitsuses.[16](#) Konstitutsioon oli probleemiks ka kohtuasjas Anchugov ja Gladkov, mis käsitles kinnipeetavate valimisõiguse puudumist Venemaal ning selle vastuolu EIÕK-ga.[17](#) Lisaks on Euroopa Inimõiguste Kohtul olnud keerulised suhted Suurbritannia Ühendkuningriigiga (kus küll klassikalises kirjutatud mõttes põhiseadus puudub), seda samuti seoses kinnipeetavate valimisõigusega,[18](#) aga ka Itaalia konstitutsioonikohtuga[19](#) ning järjest rohkem Türgiga[20](#). Kahtlemata ei tule sellised vastuseisud kasuks EIK-i autoriteedile ja takistavad EIK-i lahendite tõsiseltvõetavust ning täidetavust. Üks võimalus vastuolusid leevendada on püüda tõlgendada riigisisest õigust, sealhulgas põhiseadust võimalikult vastavuses EIÕK-ga.

Analüüsides lähemalt Venemaa näidet, siis tegelikult on kohtuasi Anchugov ja Gladkov vaid jäämäe tipp. Sügavamad probleemid Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Venemaa (Vene kohtute) vahel olid seotud varasemate kohtulahenditega ja said alguse Markini asjas tehtud EIK-i otsusest, kus EIK-i suurkoda leidis, et Vene meessoost sõjaväelasele tuleb võimaldada lapsehoolduspuhkust ning et sellise õiguse andmine vaid naissoost sõjaväelastele on diskrimineeriv ja vastuolus EIÕK-ga.[21](#) Varem oli Markin pöördunud Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohtu poole kaebusega, et seadusesätteid, mis ei luba meessoost sõjaväelasele lapsehoolduspuhkust, on vastuolus EIÕK-ga, kuid tema kaebus oli jäetud rahuldamata. EIK-i otsusega tekkis konflikt kahe kohtu vahel, mis päädis sellega, et konstitutsioonikohus otsustas, et juhul kui riigisisene kohus jõuab järeldusele, et EIK-i otsuse täitmine on võimatu ilma teatavate seadusesätete, mille puhul konstitutsioonikohus on varem vastuolu põhiseadusega eitanud, konstitutsioonivastaseks tunnistamiseta, saab ta menetluse peatada ja pöörduda uuesti konstitutsioonikohtu poole, kes peab leidma võimaliku väljapääsu – konstitutsiooniõigusliku mehhanismi.

Teine kohtuasi, mis tekitas vastuolu Euroopa Inimõiguste Kohtu ja Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohtu vahel, oli seotud naftafirma Yukos ja selle juhatuse esimehe Hodorkovskiga, viimase kinnipidamisega ja Yukose kontrollimisega riigivõimude poolt.[22](#) Euroopa Inimõiguste Kohus leidis Yukose ja Hodorkovski asjades mitu rikkumist ja mõistis nende kasuks välja hüvitise summas ligi kaks miljardit eurot, mis oli EIK praktikas pretendenditu suurus. Sellele vastas Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohus, kes tegi 4. juulil 2015 mitme duumasaadiku pöördumise alusel otsuse, milles asuti seisukohale, et EIK otsused on siduvad ja neid tuleb täita ainult sellisel juhul, kui need ei ole vastuolus Venemaa konstitutsiooniga.[23](#) Konstitutsioonikohtu nimetatud otsus võeti omakorda aluseks konstitutsioonikohtu seaduse täiendamise seadusele, mis jõustus 14. detsembril 2015 ja millega institutsionaliseeriti võimalus tunnistada Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused Vene konstitutsiooniga vastuolus olevaks. President, peaminister ja justiitsminister saavad algselt algatada põhiseaduslikkuse järelevalve, viimane ka mõne ametkonna palvel, kes peaks Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust täitma. Konstitutsioonikohus peab otsustama, kas vaidluselust EIK otsust on võimalik konstitutsiooniga kooskõlas täita või mitte; kui täitmine oleks vastuolus konstitutsiooniga, siis täita ei saa ega tohi.

Veneetsia komisjon (selle olemuse kohta vt lähemalt alapunkt 1.1) ja paljud õigusteadlased analüüsisid seda seadust ning leidsid, et Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuste täitmisest keeldumine on pretsedenditu ja rikub EIÕK-d.[24](#) Kui näiteks mõned teised riigid varem ähvardasid Euroopa Inimõiguste Kohut võimalike konfliktidega, siis Venemaa eitas sellise käitumisega täiesti otse Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuste siduvat mõju. Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohus leidis, et ei ole võimalik täita Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust Yukose asjas.[25](#) Ainukesed positiivsed nüansid selle saaga juures on esiteks see, et konstitutsioonikohus on öelnud, et Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuse täitmise põhiseadusele vastavuse järelevalve on siiski pigem erand. Teiseks, Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohus on hiljem teinud ise ka selliseid lahendeid, kus arvestatakse Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga. Nii näiteks on Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohus lugenud soolodemonstrandi vahistamise, kelle politsei viis kaasa ettekäändel teda teiste eest kaitsta, konstitutsiooniga vastuolus olevaks ja leidis, et see rikub rahumeelse kogunemise vabadust.[26](#)

Samas tõuseb nii näiteks Türgi ja Venemaa, aga ka Bosnia ja Hertsegoviina puhul küsimus, kelle huve konstitutsioonikohtute tõrges suhtumine Euroopa Inimõiguste

Kohtu praktikasse teenib: kas riigi suveräänsuse, konstitutsiooniliste väärtuste või oma inimeste kaitse huve? Ja kas need huvid on üksteisega vastuolus?

8.3. Euroopa Inimõiguste Kohus ja võimude lahusus. Euroopa Inimõiguste Kohus kui õiguspoliitika kujundaja

Kahtlemata on Euroopa Inimõiguste Kohus Euroopas oluline õiguspoliitika kujundaja, vähemasti inimõiguste kaitse alal. Kohtu kuulsus ulatub Euroopa piiridest kaugemale ning nii on tema praktika olnud eeskujuks ja seda jälgitakse aktiivselt ka teistel kontinentidel.

Samas on vaja Euroopa Inimõiguste Kohtu sõltumatuse ja autoriteedi huvides pidada kinni võimude lahususe põhimõttest ning mitte sekkuda ei rahvusvahelise, Euroopa ega riigisisese seadusandja ega täitevvõimu töösse. Kohus on ka seda üldjuhul edukalt saavutanud – hoolimata aeg-ajalt kostvast kriitikast (mõne jaoks on kohus liiga nõrk ja ei julge, varjudes subsidiaarsuse põhimõtte taha, teha riikidele tõsisel etteheiteid, teiste jaoks on ta, vastupidi, liiga aktiivne inimõiguste kaitsja).

Euroopa Inimõiguste Kohus jätab ruumi Euroopa Nõukogu ministrite komiteele, kes vastutab poliitiliselt Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuste täitmise eest, samuti austab ta seadusandjaid, korraldades vajadusel kohtumisi EIÕK osalisriikide parlamentide õigus- ja põhiseaduskomisjonidega.

Siiski on Euroopa Inimõiguste Kohtul tulnud korduvalt mõista õigust tundlikel teemadel. Mõni neist juhtudest puudutab riigisisest vabade valimiste küsimust, muu hulgas seda, kas demokraatlikele valimistele esitatavad nõuded kehtivad ka rahvahääletuste puhul^{[27](#)}, samuti on kõne all olnud riikidevahelised konfliktid,^{[28](#)} ajalugu ja õiguse piirid.^{[29](#)} Nii näiteks on tulnud lahendada poliitiliste kinnipeetavatega seotud vaidlusi,^{[30](#)} parlamendisaadikuid ja erakondi puudutavaid vaidlusi,^{[31](#)} valitsusväliste organisatsioonide töö piiramisega seotud probleeme^{[32](#)} ning etnilisi vaidlusi^{[33](#)} ja usu pinnal tekkinud vaidlusi, näiteks seoses islamiusulistel rätiku kandmise lubamise/mittelubamisega.^{[34](#)}

Kõikides nendes küsimustes rõhutab Euroopa Inimõiguste Kohus Euroopa Nõukogu kolme olulist põhimõtet: õigusriik, demokraatia ja inimõigused. Asjata ei ole kohtu president *anno* 2022 Robert Spano nimetanud kohtupraktikat läbivaks teemaks õigusriiki, mis on üks Euroopa avaliku korra aluskomponente.^{[35](#)} Siinkohal ei maksa unustada veel üht Euroopa Inimõiguste Kohtu tõelist hooba, nimelt inimõiguste kaitset tugeva jõu (relvastatud konfliktide) seisukorras.^{[36](#)} Samas on Euroopa

Inimõiguste Kohut ka kritiseeritud, et ta ei ole suutnud piisavat mõju avaldada riikidevahelistele tõsiste konfliktide lahendamisele, on jäänud napisõnaliseks, liiga tehniliseks, mitte harva võtavad need vaidlused ka liiga kaua aega ja seetõttu jäävad lahendused hiljaks.[37](#)

8.4. Euroopa Inimõiguste Kohus kui Euroopa südametunnistus

Siiski on Euroopa Inimõiguste Kohus paljudele viimane lootus. Asjata pole Prantsusmaa endine justiitsminister ja konstitutsiooninõukogu (Conseil Constitutionnel) esimees Robert Badinter öelnud, et Euroopa Inimõiguste Kohtust on saanud Euroopa kui kontinendi inimõiguste majakas ning euroopalik tsivilisatsioon on omandanud oma praeguse kuju just tänu sellele kohtule.[38](#)

Ka Prantsuse president *anno* 2021 Emmanuel Macron, kes vaid mõned nädalad pärast presidendiks valimist (aastal 2017) külastas Euroopa Inimõiguste Kohut ja pidas seal kõne, nimetas EIK-i „unikaalseks saavutuseks, mis teeb Euroopale au“ ja „Euroopa kodanike peamiseks tugipunktis kuhu pöörduda“. [39](#) Euroopa Liidu Kohtu president *anno* 2022 Koen Lenaerts on leidnud, et Euroopa Inimõiguste Kohus on „lootuse tuletorn“ paljudele, kes leiavad, et nad pole oma riigis õiglust saanud, et EIK on Euroopa demokraatia idee kaitsja, mille kohaselt ka enamuse otsused peavad arvestama EIÕK-ga tagatud individuaalsete vabadustega, lisaks on Euroopa Inimõiguste Kohus Euroopa jagatud identiteedi ning ühise pärandi sümboliks, mis ühendab eurooplasi.[40](#)

Paljude aastakümnete jooksul on Euroopa Inimõiguste Kohus võtnud demokraatia ja õigusriigi kaitse enda südameasjaks ning muutunud Euroopa tõeliseks südametunnistuseks.[41](#) Vaieldamatult on ta andnud panuse Euroopa Nõukogu problemaatilisemate liikmesriikide demokratiseerimisse.[42](#) Kõige tähtsam on selle kohtu missioon tagada üksikisikule parim võimalik inimõiguste kaitse.[43](#)

8.5. Euroopa Inimõiguste Kohtu reformid ja tulevik

Euroopa Inimõiguste Kohus on olnud oma edu ohver. Kaebuste arv suurenes just uute Kesk- ja Ida-Euroopa riikide ning Venemaa ühinemise järel Euroopa Nõukogu ja EIÕK-ga 1990. aastatel. Alates sellest ajast on pidevalt olnud arutelu objektiks Euroopa Inimõiguste Kohtu töö tõhustamine ja töökoormuse vähendamine selliselt, et kohus saaks keskenduda kõige tähtsamatele inimõiguste rikkumistele Euroopas, aga ka kujundada Euroopa kohtupraktikat inimõiguste alal.

Viimase kümnendi esimene tõsisem reformikava käidi välja Interlakenis 2010. aasta valitsusvahelisel konverentsil. Järgmine samm tehti 2011. aastal İzmiris, millele järgnes valitsusvaheline konverents Brightonis ja seal vastu võetud deklaratsioon aastal 2012. Edasist mainimist väärivad konverents Oslos (2014) ja Brüsselis (2015) ning Kopenhaageni deklaratsioon (2018).[44](#)

Muidugi on samal ajal nende poliitiliste protsessidega võetud vastu juriidiliselt siduvaid EIÕK protokolle, millega on Euroopa Inimõiguste Kohtu tööd täiustatud ja tõhustatud, sellised on näiteks protokoll nr 11 (1998) ja nr 14 (2010). Mõlemad 2013. aastal vastu võetud protokollid (nr 15 ja 16) on vahepeal samuti jõustunud, andes panuse nii Euroopa Inimõiguste Kohtu arvamuse andmise pädevuse tõhustamisse ja seega kohtutevahelisse dialoogi kui ka subsidiaarsuse põhimõttesse ja riigisisesse hindamisruumi.

Paljuskki oleneb riikide ja nende kohtute tahtest EIÕK süsteemiga arvestada see, kuidas leitakse sobiv tasakaal inimõiguste tõhusa kaitse, õiguskindluse ja ettenägevuse, riigisiseste asutustega dialoogi pidamise ning stabiilsuse ja innovaatsilisuse (võime lahendada tänapäeva kompleksseid küsimusi) vahel. Uuenduslikud protseduurilised ja sisulised tõlgendusvahendid, aga ka viisid, mida Euroopa Inimõiguste Kohus on sel puhul kasutanud, on pälvinud nii imetlust kui ka kriitikat.[45](#)

Tundub, et suuremad reformituuled on Euroopa Inimõiguste Kohtu kohal vähemalt mõneks ajaks peaaegu vaibunud. Üksikkohtuniku institutsioon, WECL-komiteede intensiivsem kasutamine ja selgemad kriteeriumid asjade vastu võtmiseks suurkojas on kindlasti aidanud parandada nii kohtu töö kiirust kui ka kvaliteeti. Kui lisada rangemad nõuded kaebustele, aktiivsem reageerimine nende kuritarvitamisele, kaebuste lihtsustatud kommu-nikeerimine valitsustele, lühemate otsustega eksperimenteerimine, informatiivsem suhtlus kaebajate ja avalikkusega, siis on kindlasti saavutatud kui mitte ideaalne, siis rahuldav olukord. Mõistagi lisandub kaebusi pidevalt. Kohtule toovad tööd juurde mitmesugused kriisikolled, olgu need alguse saanud õigusriigi ja demokraatia kriisist, epideemiast või muudest allikatest. Kohtu töökoormus suureneb teatud lainetega ja pole alati prognoositav.

Kurvaks teevad korduvad kaebused, mis annavad tunnistust sellest, et Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendeid pole arvestatud piisavalt. Samuti on alles algusjärgus EIÕK protokollist nr 16 tulenev Euroopa Inimõiguste Kohtult arvamuse küsimise pädevuse kasutamine nende riikide kohtute poolt, mille suhtes on vabatahtlik

protokoll jõustunud. Praegu pole teada seegi, kas ja kuidas edeneb Euroopa Liidu liitumine EIÕK-ga ning kuidas suureneb sellega seoses kohtu töökoormus tulevikus. Omaette teema on inimõigused ja tehisintellekt, mis võib edaspidi tekitada huvitavaid, ent keerulisi kohtuvaidlusi. Samas on põnevalt arutletud ka selle üle, kuidas tehisintellekti kasutada Euroopa Inimõiguste Kohtu töös. Nii on juba 2016. aastal Londoni Ülikooli kolledži, Sheffieldi ja Pennsylvania ülikoolide arvutiteadlased töötanud algoritmide abil välja süsteemi, mis võrdlemisi tõetruult prognoosis senise kohtupraktika pinnalt Euroopa Inimõiguste Kohtu tulevasi lahendeid, tabamuse protsent oli koguni 79.[46](#)

Kuivõrd Brexit Euroopa Nõukogu ja Euroopa Inimõiguste Kohut otseselt ei mõjutanud ning ähvardustele vaatamata pole ka probleemsemad idapoolsed riigid EIÕK-st välja astunud (nad on taas hakanud, kes kuidas, oma eelarvelisi kohustusi Euroopa Nõukogu ees täitma), siis jääb üle loota, et tulevased valitsusvahelised konverentsid ei mõjuta oma otsustustega Euroopa Inimõiguste Kohtu tööd negatiivselt, st kohut pädevust kärpides.

Viimasel ajal pole rohkem juttu olnud ka sellest, kas vähendada individuaalkaebuste osakaalu. Raske on kujutada seda kohut ette ilma individuaalkaebusteta kui tema töö nurgakivita. Samas on kindlasti keeruline orienteeruda selle kohtu praktikas, mida tuleb iga päevaga juurde ja kus olulise eraldamiseks vähem olulisemast läheb vaja asjatundja abi.

- [1](#)EIK suurkoda, 27021/08, Al-Jedda vs. Ühendkuningriik, 07.07.2011.
- [2](#)EIK suurkoda, 10593/08, Nada vs. Šveits, 12.09.2021.
- [3](#)Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon, vastu võetud 22.05.1969. – RT II 1993, 13, 16, tõlke uus redaktsioon: RT II 2007, 15.
- [4](#)Vt nt EIK suurkoda, 27853/09, X vs. Läti 26.11.2013.
- [5](#)Vt nt EIK (määrus, mis tunnistati küll vastuvõetamatuks), 3890/11, Povse vs. Austria, 18.06.2013.
- [6](#)EIK, 45036/98, Bosphorus Airways vs. Iirimaa, 30.06.2005.
- [7](#)EIK, 12323/11, Michaud vs. Prantsusmaa 16.12.2012.
- [8](#)Värskematest EIK-i suurkoja otsus asjas 17502/07, Avotiņš vs. Läti, 23.05.2016.
- [9](#)Vt nt: EIK, 44460/16, 07.06.2018, kus kohus leidis, et riigil oli hindamisruum ja seega Bosporuse doktriin ei kohaldunud.
- [10](#)Vt nt EIK, 8351/17, Romeo Castaño vs. Belgia, 09.07.2019.

- [11](#)Vt nt Laffranque, J. (Just) Give Me a Reason. – Juridica International 27/2018, lk 12–35; artikli kirjutamisele järgnevalt, Euroopa Inimõiguste Kohtu uuemast kohtupraktikast: EIK, 60934/13, Somorjai vs. Ungari, 28.08.2018; EIK, 70750/14, Repcevirág Szövetkezet vs. Ungari 30.04.2019, ja EIK, Harisch vs. Saksamaa, 50053/16, 11.04.2019.
- [12](#)Vt lähemalt Laffranque, J. Põhiseadus läbi inimõigustealase Euroopa kohtupraktika prisma. – Juridica 2021/I, lk 321.
- [13](#)Stone Sweet, A. On the Constitutionalisation of the Convention: The European Court of Human Rights as a Constitutional Court. – Revue Trimestrielle des Droits de l'Homme 2009 (80), lk 923–944. Vt ka Grabenwarter, C. The European Convention on Human Rights: Inherent Constitutional Tendencies and the Role of the European Court of Human Rights. – ELTE Law Journal 2014/1. Arvutivõrgus: <https://eltelawjournal.hu/european-convention-human-rights-inherent-constitutional-tendencies-role-european-court-human-rights/> (21.08.2021).
- [14](#)EIK, 15318/89, Loizidou vs. Türgi, 23.03.1995; EIK, 55721/07, Al-Skeini jt vs. Ühendkuningriik, 07.07.2011.
- [15](#)Zupančič, B. M. Constitutional Law and the Jurisprudence of the European Court of Human Rights: An Attempt at a Synthesis. – Izkušnje (slovenske) preteklosti in pogled v (evropsko) prihodnost 2003/1, lk 57–61.
- [16](#)EIK, 27996/06 ja 34836/06, Sejdic ja Finci vs. Bosnia ja Hertsegoviina, 22.12.2009.
- [17](#)EIK (suurkoda), 11157/04 ja 15162/05, Anchugov ja Gladkov vs. Venemaa, 04.07.2013.
- [18](#)EIK (suurkoda), 74025/01, Hirst (No. 2) vs. Ühendkuningriik, 06.10.2005; EIK, 60041/08 ja 60054/08, Greens ja M. T. vs. Ühendkuningriik, 23.11.2010; EIK, 47784/09, Firth jt vs. Ühendkuningriik, 12.08.2014; EIK, 12626/13 ja 2522/12, McHugh jt vs. Ühendkuningriik, 10.02.2015.
- [19](#)Itaalia Konstitutsioonikohtu otsus 348 ja 349/2007. Lähemalt vt Motoc, I. The Dialogue between the ECHR and the Italian Constitutional Court: The saga of “GIEM and Others vs Italy”. – <https://blog-iacl-aidc.org/2019-posts/2019/4/1/chapter-summary-the-dialogue-between-the-echr-and-the-italian-constitutional-court-the-saga-of-giem-and-others-v-italy> (21.08.2021); EIK, 75909/01, Sud Fondi vs. Itaalia, 20.01.2009, Itaalia Konstitutsioonikohtu otsus 49/2015 ja vt ka EIK, 17475/09, Varvara vs. Itaalia, 29.10.2013.
- [20](#) EIK, 66448/17, Hakan Baş vs. Türgi, 03.03.2020. Kohtuasjad seoses riigipöördekatsega Türgis 2016. aastal.

- [21](#)EIK (suurkoda), 30078/06, Markin vs. Venemaa, 22.03.2012, vt ka Mälksoo, L. Markin v Russia. – American Journal of International Law 2012/106 (4).
- [22](#)EIK, 14902/04, OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos vs. Venemaa, 20.09.2011.
- [23](#)Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohtu 04.07.2015 otsus veebilehel doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision201896.pdf (03.10.2020). Vt ka Mälksoo, L. Russia's Constitutional Court Defies the European Court of Human Rights: Constitutional Court of the Russian Federation Judgment of 14 July 2015, No 21-П/2015. – Cambridge University Press (12) 2, lk 377–395.
- [24](#)CDL-AD(2016)005-e Interim Opinion on the amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court of the Russian Federation adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016); A. Donaldson, P. Leach. Russia Defies Strasbourg: Is Contagion Spreading? – The European Journal of International Law: Talk!, 19.12.2015.
- [25](#)Venemaa Föderatsiooni Konstitutsioonikohtu 19.01.2017 otsus 1-П/2017 veebilehel http://www.ksrf.ru/en/Decision/Judgments/Documents/2017_January_19_1-P.pdf (14.10.2021).
- [26](#)Venemaa Föderaalse Konstitutsioonikohtu 17.03.2017 otsus veebilehel <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision265321.pdf> (14.10.2021).
- [27](#)Vt nt Kataloonia temaatika: EIK, 70219/17, Aumatelli I Arnau vs. Hispaania, 01.10.2017, ja referendum Türgis (kohtu enamus lükkas kaebuse tagasi), EIK, 48818/17, Cumhuriyet Halk Partisi vs. Türgi, 30.11.2017.
- [28](#) Vt nt 29.11.2018 sisse tulnud kaebus nr 55855/18, Ukraina vs. Venemaa (VIII).
- [29](#)Vt nt sõjakuritegude aegumatuse küsimuses: EIK (suurkoda), 55508/07 ja 29520/09, Janowiec jt vs. Venemaa 21.10.2013, ning kohtunike Ziemele, De Gaetano, Laffranque'i ja Kelleri eriarvamus.
- [30](#)Vt nt EIK (suurkoda), 43734/14, Navalnyy vs. Venemaa (nr 2) 09.04.2019; EIK14305/17, Selahattin Demirtaş vs. Türgi (nr 2), 22.12.2020; EIK (suurkoda), 15172/13, Ilgar Mammadov vs. Aserbaidžaan, 29.05.2019; EIK (suurkoda), 72508/13, Merabishvili vs. Gruusia, 28.11.2017; vt kirjandusest nt kuulsate Hodorkovski protsesside kohta: Sakwa, R. The Trials of Khodorkovsky in Russia. – Jens Meierhenrich and Devin O. Pendas (eds.), Political Trials in Theory and Hist; inimõiguse aktivistide kinnipidamisest vt nt: EIK, 68762/14, Aliyev vs. Aserbaidžaan, 20.09.2018.
- [31](#)EIK, 15976/16 ja 50461/17, Tőkés vs. Rumeenia, 27.04.2021; EIK, 57939/18, AfD vs. Saksamaa (partei tegevuse konstitutsioonivastasusest), 04.07.2019.

- [32](#)EIK, 65583/13 ja 70106/13, Azizov ja Novruzlu vs. Aserbaidžaan, 18.02.2021.
- [33](#)EIK, 17247/13, Makuchyan ja Minasyan vs. Aserbaidžaan ja Ungari, 26.05.2020; EIK, 9825/13, Tasev vs. Põhja-Makedoonia, 16.05.2019; rumeenia-/moldovakeelsed koolid Transnistrias, EIK, 4092/14, Iovcev jt vs. Venemaa, 17.09.2019, lisaks paljud mustlaste diskrimineerimist puudutavad vaidlused.
- [34](#)EIK (suurkoda), 44774/98, Leyla Şahin vs. Türgi, 10.11.2005; EIK (suurkoda), 43835/11, SAS vs. Prantsusmaa 01.07.2014.
- [35](#)Spano, R. The rule of law as the lodestar of the European Convention on Human Rights: The Strasbourg Court and the independence of the judiciary. – European Law Journal 2021, 1–17.
- [36](#)Vt Kempees, P. Hard power and the European Convention on Human Rights, 2019.
- [37](#)Vt nt Tan, F., Zwanenburg, M. One Step Forward, Two Steps Back? Georgia v. Russia II, European Court of Human Rights Appl. No 38263/08. – Melbourne Journal of International Law 2021/22, lk 1–20.
- [38](#)„Dialogue de Strasbourg“ koos Robert Badinteriga, 15.03.2011, Euroopa Nõukogu.
- [39](#)Vt president Macroni kõne Euroopa Inimõiguste Kohtus 31.10.2017. – https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20171031_Macron_ENG.pdf (14.10.2021).
- [40](#)Vt Lenaerts, K. kõne Euroopa Inimõiguste Kohtu avaistungil 26.01.2018. – https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20180126_Lenaerts_JY_ENG.pdf (14.10.2021).
- [41](#)Vt The Conscience of Europe. 50 Years of the European Court of Human Rights. Council of Europe 2010; European Court of Human Rights. Council of Europe 2020.
- [42](#)Vt nt Russia and the European Court of Human Rights: A Decade of Change. Essays in honour of Anatoly Kovler, judge of the ECtHR 1999–2012, Wolf Legal Publishers 2013.
- [43](#)Vt Laffranque, J. The European Court of Human Rights: In Service of the People? – Barrett, G., Rageade, J.-P., Wallis, D., Weil, H. The Future of Legal Europe: Will We Trust in It? Liber Amicorum in Honour of Wolfgang Heusel. Springer 2021, lk 449–482.
- [44](#)Vt lähemalt Reforming the European Convention on Human Rights, Interlaken, Izmir, Brighton and beyond, Directorate General Human Rights and Rule of Law. Council of Europe 2014; samuti uuematest reformidest, Euroopa Inimõiguste Kohtu veebileht. –

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts/reform> (27.08.2021).

- [45](#)De Londras, F., Dzehtsiarou, K. Great Debates on the European Convention on Human Rights, 2018, lk 192.
- [46](#)Vt Peer, J. Computer Science uurimus, vt AI predicts outcomes of human rights trials, 24.10.2016. – <https://www.ucl.ac.uk/news/2016/oct/ai-predicts-outcomes-human-rights-trials> (25.12.2021).